

УДК 35.077.2

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2\(74\)-9](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-9)

Нікіта ПАВЛОВ

аспірант, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, nikitpavlov170498@gmail.com

ORCID: 0009-0006-5318-3893

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ТА ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ: ЄВРОПА ТА УКРАЇНА (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Метою статті є дослідження сучасного стану розвитку інститутів електронного урядування та електронної демократії в Європі та Україні. Дослідження виконано з використанням системи загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Основним став історичний підхід. Було використано методи аналізу та синтезу, системний метод. Результати. В статті досліджено розвиток які пройшли інститути електронного урядування та електронної демократії в Європейському союзі та Україні з моменту свого виникнення до нашого часу. Здійснено аналіз нормативних документів Європейського союзу та національного законодавства якими регламентується реалізація зазначених інститутів. Наголошено, що актуальність більш глибокого дослідження електронного урядування та електронної демократії, обумовлене об'єктивними процесами розвитку інформаційних технологій та потребою розуміння, як ці технології можуть бути використані для покращення управління, залучення громадян до політичного процесу та створення більш відкритого та прозорого суспільства. В ході дослідження сучасного етапу запровадження зазначених інститутів в Україні, згадано про Єдиний державний веб портал електронних послуг та Реєстр адміністративних послуг (Портал Дія). Згадано, що в 2019 році шляхом ліквідації Державного агентства з питань електронного урядування України було створено новий орган – Міністерство цифрової трансформації України.

Висновки. Розвиток електронного урядування в ЄС поділено на чотири основні етапи: початковий, розвиток електронних послуг, стандартизація та стратегічний розвиток, розширення діапазону послуг у сучасності. Кожен з цих етапів став внеском у формування сучасних систем електронного урядування. Україна розпочала активне впровадження електронного урядування у 2014 році з утворенням Державного агентства з питань електронного урядування України. Прийняття Концепції розвитку електронного урядування заклало основу для подальших реформ у цій сфері.

Ключові слова: адміністративна послуга, демократія, електронна інформаційна система, Єдиний державний вебпортал електронних послуг, інформаційна супермагістраль, урядування.

Nikita Pavlov. ELECTRONIC GOVERNANCE AND ELECTRONIC DEMOCRACY: EUROPE AND UKRAINE (HISTORICAL ASPECT)

The purpose of the article is to study the current state of development of e-government and e-democracy institutes in Europe and in Ukraine. The research was carried out using a system of general and scientific and special methods of cognition. The historical approach became the fundamental one. The methods of analysis and synthesis, and the system method were used. The results. The article examines the development of e-governance and e-democracy institutions in the European Union and Ukraine from the moment of their inception to the present time. An analysis of the European Union normative documents and national legislation regulating the implementation of these institutes was carried out. It is emphasized that the relevance of the e-governance and e-democracy deeper study is stipulated by the objective processes of information technologies development and the necessity to understand how these technologies can be used to improve governance, citizens' involvement in the political process and a more open and transparent society formation. In the course of the study of the current stage of the implementation of the mentioned institutes in Ukraine, the Unified State Web Portal of electronic services and the Register of Administrative Services (Diya Portal) were mentioned. It was mentioned that in 2019, through the liquidation of the State Agency for e-Government of Ukraine, a new institution was created – the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, which was fully entrusted with the formation and implementation of state policy in the field of e-government and e-democracy. The list of services that citizens and businesses can receive on the Unified State Web Portal of Electronic Services has been clarified.

Conclusions. The development of electronic governance in the EU is divided into four main stages: initial, development of electronic services, standardization and strategic development, expansion of the range of services in modern times. Each of these stages contributed to the formation of modern electronic government systems. Ukraine began active implementation of e-government in 2014 with the formation of the State Agency for e-Government of Ukraine. The adoption of the Concept of e-Government Development laid the foundation for further reforms in this area.

Key words: administrative service, democracy, electronic information system, Unified state web portal of electronic services, information superhighway, governance.

Постановка проблеми. У наш час Інтернет став невід'ємною частиною життя багатьох людей, а активний розвиток інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) змусив органи публічної влади різних держав активно реагувати на розвиток Інтер-

нету та використовувати його можливості для удосконалення своєї діяльності. Основоположниками таких понять як електронне урядування та електронна демократія стали держави Західної правової моделі, в яких такі інститути почали поступово впроваджуватися на початку ХХІ ст. Враховуючи кардинальну зміну політичного курсу України на європейську модель публічного управління після Революції гідності, еліти нашої держави більш активно почали піднімати питання стосовно введення в Україні механізмів надання публічних послуг громадянам за допомогою використання мережі Інтернет. За останні 10 років надання більшості адміністративних послуг громадянам стало можливим за допомогою комп'ютера чи смартфона, і в останні роки ця ситуація змінилась тільки у бік покращення. Через це виникла необхідність більш глибокого дослідження електронного урядування та електронної демократії, яке допомагає розуміти, як ці технології можуть бути використані для покращення управління, залучення громадян до політичного процесу та створення більш відкритого та прозорого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика питань е-демократії та електронного урядування стало предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних науковців, таких як: О. Баранов, М. Демкова, С. Дзюба, А. Єфанов, І. Жилиєв, Е. Клепець, Ю. Місников, О. Арво, Т. Попова, І. Рубан, А. Семенченко, С. Чукут, А. Ємельянова, С. Лобойко, К. Іванченко та інші.

Мета статті. Метою статті є дослідження сучасного стану розвитку інститутів електронного урядування та електронної демократії в Європі та Україні.

Дослідження історії розвитку будь-якого процесу має важливе значення для розуміння його природи, впливу на сучасність та майбутнє, а також для розвитку теорій та методології, пов'язаних з цим процесом, тому для необхідності більш глибокого розуміння інститутів про які йдеться через орієнтацію на європейську модель необхідно з'ясувати як же вони виникли та розвивались у Європейському союзі.

Умовною точкою відліку в розвитку електронного урядування в державах ЄС можна вважати доповідь Мартіна Бангемана, яка була названа «Інформаційна супермагістраль» (Information superhighway). Ця доповідь була представлена в 1993 році та здійснила значний вплив на технологічну політику та практику урядування. Вона була присвячена розвитку інформаційних технологій і їх впливу

на суспільство та економіку. Бангеман, який на той момент очолював Раду з науково-технічного консультування адміністрації президента США, висунув ідею про створення «інформаційної супермагістралі», яка б забезпечувала швидкий обмін даними між людьми, урядовими органами та бізнесом, визначив важливість розробки інформаційних технологій і їх застосування в урядових структурах. Він висунув ідею про те, що електронне урядування може зробити уряд більш ефективним, прозорим і доступним для громадян. Результатом цієї доповіді стало те, що було розпочато значний розвиток електронного урядування, що привело до запровадження різноманітних електронних сервісів для громадян, покращення електронного доступу до урядової інформації, а також удосконалення внутрішньої ефективності урядових структур за допомогою інформаційних технологій [7].

Загалом можна умовно розділити розвиток електронного урядування в Європі на 4 етапи:

Початковий етап (1990–2000-і роки): Перші кроки в розвитку електронного урядування в Європі були пов'язані зі створенням електронних інформаційних систем для покращення внутрішньої ефективності урядових структур. На цьому етапі акцент робився на автоматизації процесів та електронному обміні даними між урядовими органами.

В 2000 році Європейською комісією було прийнято документ під назвою «Європа – інформаційне суспільство для всіх», який було спрямовано на розвиток інформаційного суспільства в країнах Європейського Союзу. Основна мета цього документа полягала у тому, щоб Європа була готова до цифрового віку та могла використовувати потенціал інформаційних технологій для підвищення конкурентоспроможності, ефективності та інноваційності. Основні напрямки концепції «Еуроге» включали: сприяння розвитку інфраструктури Інтернету, забезпечення доступу до Інтернету для всіх громадян; підтримка використання електронних послуг у сферах освіти, здоров'я, державного управління, стимулювання розвитку інформаційних технологій в бізнесі; підтримка досліджень та розвитку в галузі інформаційних технологій, збільшення використання електронної торгівлі; розробка заходів з кібербезпеки, захист особистих даних, боротьба з кіберзлочинністю, тощо [8].

Електронні послуги (2000-і роки): У цей період в Європі активно розроблялися та впроваджувалися електронні послуги для громадян і бізнесу. Це означало створення онлайн-платформ для здійснення різних адмі-

ністративних процедур, таких як подання податкових звітів, реєстрація бізнесу тощо.

В ході подальшого розвитку для досягнення цілей визначених документом «Європа – інформаційне суспільство для всіх», було прийнято концепцію «eEurope 2002» цілями якої стали: підвищення доступності Інтернету та його використання в усіх сферах життя, включаючи освіту, бізнес, здоров'я, державне управління; забезпечення конкурентоспроможності європейських компаній шляхом стимулювання використання інформаційних технологій в бізнесі та сприяння розвитку електронної торгівлі; зміцнення безпеки та довіри в інтернеті шляхом розробки відповідних політик і технологічних заходів; підтримка державного сектору у впровадженні електронних послуг та цифрового уряду, тощо [9].

А також концепції «eEurope 2005» цілями якої стали: подальше підвищення доступності Інтернету та розширення використання електронних послуг у всіх сферах суспільства, зокрема в освіті, охороні здоров'я, державному управлінні та бізнесі; зміцнення конкурентоспроможності європейських компаній шляхом просування цифрових технологій, включаючи електронну торгівлю та електронні бізнес-процеси; забезпечення безпеки та конфіденційності в інтернеті шляхом розробки ефективних заходів кіберзахисту та політик захисту особистих даних, підтримка впровадження електронних державних послуг та цифрового уряду для поліпшення доступності та ефективності державного управління; забезпечення інклюзивного розвитку інформаційного суспільства, зокрема забезпечення доступу до інформаційних технологій для всіх шарів населення та усунення цифрового розриву [10].

В 2005 році Європейською комісією було прийнято концепцію «i2010: Інформаційне суспільство та медіа для зростання та створення робочих місць», основними цілями якої стали: підвищення доступності та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для всіх громадян, бізнесу та державного сектору, що включає розвиток інфраструктури, доступ до широкопasmового Інтернету, підтримку програм для стимулювання використання ІКТ у всіх сферах життя; стимулювання інновацій в галузі ІКТ та медіа з метою підвищення конкурентоспроможності європейської економіки, підтримку досліджень та розвитку нових технологій, сприяння стартапам та інноваційним підприємствам; зміцнення цифрового внеску у розвиток культури, освіти та підвищення

інформаційної грамотності, підтримку цифровізації культурних та освітніх ресурсів, розвиток електронної освіти та навчальних платформ; створення сприятливих умов для розвитку цифрового однорідного ринку в Європейському Союзі, розробку політик та стандартів, сприяння вільному руху даних та послуг в межах ЄС, а також зниження адміністративних перешкод; забезпечення безпеки та конфіденційності в інтернеті шляхом розробки відповідних заходів і політик, захист персональних даних, боротьбу з кіберзлочинністю та підвищення кібербезпеки [11].

Стратегії та стандартизація (2010-і роки): За останні десятиріччя було прийнято різні стратегії та ініціативи для сприяння розвитку електронного урядування, такі як Цифрова програма ЄС, яка спрямована на забезпечення доступності електронних послуг для всіх громадян. Також були встановлені стандартизовані протоколи та інтероперабельність для забезпечення сумісності між різними системами електронного урядування.

Врешті в 2010 році в рамках прийнятої Європейською радою стратегії соціально-економічного розвитку ЄС «Europe2020» було ухвалено одну з її флагманських ініціатив: «Цифровий порядок денний для Європи» (Digital agenda for Europe) який є головним діючим документом на якому базується розвиток іноформаційного простору ЄС [12].

Розширення діапазону послуг (сучасність): Нинішні тенденції включають розширення спектру електронних послуг, впровадження нових технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн, для покращення якості та доступності послуг, а також підвищення рівня цифрової грамотності серед громадян.

Що стосується України, то активно запровадження інституту електронного урядування в нашій країні розпочалося зі створенням у 2014 році: урядом шляхом реорганізації Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України було утворено Державне агентство з питань електронного урядування України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну політику у сферах інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства. Основними цілями зазначеного агентства було визначено: реалізацію державної політики у сфері інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розви-

тку інформаційного суспільства та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначеній сфері [1].

Відповідно до Указу Президента України від 12.01.2015 р. № 5 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 р. № 275 «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» розвиток електронного урядування визначено одним з першочергових пріоритетів реформування системи державного управління. Також у рамках реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, Україна має забезпечити комплексний розвиток електронного урядування відповідно до європейських вимог [2].

В рамках реалізації вищевказаних документів, в 2017 році урядом України було схвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, реалізацію якої було передбачено на період до 2020 року. Документом було визначено напрями, механізми і строки формування ефективної системи електронного урядування в Україні для задоволення інтересів та потреб фізичних і юридичних осіб, вдосконалення системи державного управління, підвищення конкурентоспроможності та стимулювання соціально-економічного розвитку держави. Передбачалось, що реалізація Концепції дасть змогу: підвищити ефективність роботи органів державної влади й органів місцевого самоврядування та досягти якісно нового рівня управління державою, що базується на принципах результативності, ефективності, прозорості, відкритості, доступності, довіри та підзвітності; покращити якість надання публічних послуг фізичним та юридичним особам відповідно до європейських вимог, а також забезпечити необхідну мобільність й конкурентоспроможність громадян та суб'єктів господарювання у сучасних економічних умовах; мінімізувати корупційні ризики при виконанні владних повноважень; покращити інвестиційну привабливість, діловий клімат та конкурентоспроможність країни; стимулювати соціально-економічний розвиток в Україні.

Вказана концепція була нормативно закріплена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 649-р від 20.09.2017 року «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» яким було визначено, що електронне урядування – форма органі-

зації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

Вищевказаним документом також було визначено що з огляду на міжнародний досвід розвиток електронного урядування є одним з основних факторів забезпечення успішності реформування та підвищення конкурентоспроможності країни.

Визначено такі першочергові проблеми: економічна криза, що призвела до зменшення обсягу фінансування завдань та проектів у сфері розвитку електронного урядування; низька якість, ефективність та результативність реалізації проектів і завдань у зазначеній сфері; несформованість та недосконалість нормативно-правової бази, що регулює сферу розвитку електронного урядування; низька якість управління розробленням, впровадженням, підтримкою функціонування та розвитком інформаційно-телекомунікаційних систем (бази даних, реєстри тощо) та ресурсів (центри обробки даних, телекомунікаційні мережі тощо) органів влади; несформованість базової інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури електронного урядування як техніко-технологічної основи для реалізації всіх проектів і завдань у зазначеній сфері та ін.

А також визначено заходи спрямовані на подолання зазначених проблем: модернізація публічних послуг та розвиток взаємодії влади, громадян і бізнесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; модернізація державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; управління розвитком електронного урядування [3].

На виконання зазначеної Концепції урядом було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України № 1137 від 04.12.2019 року «Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг» яким створено Єдиний державний вебпортал електронних послуг (Портал Дія) та визначено основні завдання цього порталу, його функціональні можливості та суб'єктів.

Вищезазначеною постановою визначено, що Портал Дія – організована сукупність інформаційно-комунікаційних, інформаційних систем, які діють як єдине ціле та у взаємодії з іншими інформаційними та інформаційно-комунікаційними системами.

Портал Дія організаційно-технічно складається, зокрема, з мобільного додатка Порталу Дія (Дія), освітнього мобільного додатка «Мрія», Реєстру адміністративних послуг, електронного кабінету користувача, мобільних додатків, інформаційних систем, підсистеми перевірки даних, інших складових.

Реєстр адміністративних послуг є єдиною базою даних про адміністративні послуги, яка формується з метою ведення обліку адміністративних послуг та надання інформації про них. Для обробки відомостей про адміністративні послуги засобами Порталу Дія найменування послуг кодуються у визначеному Мінцифри порядку. Суб'єкти розгляду звернень та органи, що утворили центри надання адміністративних послуг, зобов'язані застосовувати кодування під час документування процедур надання адміністративних послуг [4].

В 2019 році шляхом ліквідації Державного агентства з питань електронного урядування України було створено новий орган – Міністерство цифрової трансформації України. Це Міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтегрованості, електронних комунікацій та радіочастотного спектра, розвитку інфраструктури широкопasmового доступу до Інтернету, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті; у сфері хмарних послуг [5].

Варто зазначити, що «Єдиний державний веб-портал електронних послуг» (Е-держпослуги) – це онлайн-платформа, створена для надання громадянам та бізнесу можливості отримання різноманітних державних послуг в електронному форматі. Цей портал створений з метою спрощення взаємодії між урядовими органами та громадянами, а також зменшення бюрократичних процедур та часу на їх виконання.

На Єдиному державному веб-порталі електронних послуг громадяни та бізнес можуть: 1) подавати заяви та документи онлайн (громадяни можуть здійснювати різні адміністративні процедури та подавати різноманітні заяви безпосередньо через веб-портал); 2) отримувати інформацію про доступні послуги та їх умови (портал надає інформацію про всі доступні державні послуги, їх умови надання, необхідні документи та процедури); 3) проводити онлайн-оплату послуг (деякі послуги можна оплатити безпосередньо через портал, що спрощує процес отримання послуг та зменшує необхідність особисто відвідувати офіси); 4) відстежувати статус заявок та документів (громадяни мають можливість відстежувати статус обробки своїх заявок та документів через особистий кабінет на порталі); 5) отримувати електронні версії документів (після обробки заявки громадяни можуть отримати електронні версії необхідних документів безпосередньо через портал).

Одним з найбільших досягнень нашої держави у цій сфері можна вважати те, що Україна стала однією з небагатьох країн у світі, яка запустила цифрові паспорти. Так у 2021 році Верховною радою було внесено зміни до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» яким паспорт громадянина України та закордонний паспорт які містилися в додатку Дія було законодавчо прирівняні до фізичних паспортів [6]. З часом перелік документів які додавалися в додаток значно розширився. Хоча існуючий нині перелік не є вичерпним і в найближчих планах додати до нього також військовий квиток та дозвіл на зброю. В цілому ж, електронне урядування не лише спрощує взаємодію між урядом і громадянами, а й сприяє покращенню якості управління та підвищенню ефективності державних органів.

Висновки. Таким чином, дослідження історії розвитку електронного урядування є важливим для розуміння його сучасного стану та майбутніх перспектив, дозволяючи глибше розуміти, відповідне явище. Впровадження концепції «Інформаційної супермагістралі» у 1993 році стало ключовим етапом у розвитку інформаційних технологій та електронного урядування на теренах західного світу. Розвиток електронного урядування в ЄС поділено на чотири основні етапи: початковий, розвиток електронних послуг, стандартизація та стратегічний розвиток, розширення діапазону послуг у сучасності. Кожен з цих етапів вніс важливий вклад у форму-

вання сучасних систем електронного врядування. Україна розпочала активне впровадження електронного врядування у 2014 році з утворенням Державного агентства з питань електронного урядування України. Прийняття Концепції розвитку електронного урядування заклало основу для подальших реформ у цій сфері. Україна повинна про-

довжувати інтегрувати досвід ЄС у сфері електронного врядування, зокрема в частині розвитку інформаційної інфраструктури, стандартизації та інтероперабельності систем. Необхідно удосконалити законодавчу базу для регулювання сфери електронного врядування, забезпечуючи її відповідність європейським стандартам.

Література:

1. Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 492. Офіційний вісник України. 2014. № 80. Ст. 2269.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL <https://tinyurl.com/27jog7w4>
3. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Постанова Кабінету міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. Офіційний вісник України. 2017. № 78. Ст. 2402.
4. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг: Постанова Кабінету міністрів України від 04.12.2019 р. № 1137. Офіційний вісник України. 2020. № 3. Ст. 136.
5. Питання Міністерства цифрової трансформації. Постанова Кабінету міністрів України від 18.09.2019 р. № 856. Офіційний вісник України. 2019. № 80. Ст. 2736.
6. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус. Закон України від 20.11.2012 р. Відомості Верховної Ради. 2013. № 51. Ст. 716.
7. Recommendations to the European Council. Europe and the global information society. URL: <https://tinyurl.com/28ufjnr>
8. eEurope – An information society for all. Act Communication of 8 December 1999 on a Commission initiative for the special European Council of Lisbon, 23 and 24 March 2000 – eEurope – An information society for all [COM(1999) 687 final. URL: <https://tinyurl.com/2cj2amg7>
9. eEurope 2002. Act Commission Communication of 13 March 2001 on eEurope 2002. URL <https://tinyurl.com/2ys33hw4>
10. eEurope 2005. Europa. Summaries of EU legislation. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/europe-2005.html>
11. i2010: Information Society and the media working towards growth and jobs. Europa. Summaries of EU legislation. URL: https://www.funredes.org/mistica/castellano/ciberoteca/participantes/docupart/i2010_a_european_information_society_for_growth_and_employment.pdf
12. European Commission. Digital Agenda for Europe. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R(01))